

Ana - Baba Çocuk İlişkileri

GİRİŞ

Anababa çocuk ilişkileri üzerine yapılan çalışmaların metodolojik yönden yetersiz olmadığı bugün araştırmacılar tarafından kabul edildiği bugün araştırmacılar tarafından kabul edilen bir gerçektir (Yarrow, 1967, s. 7 - 18; Danziger, 1971, s. 144 - 157; Jersild, 1972, s.89-96). Buna rağmen bu konuda yapılan çalışmaların kişilik ve gelişim kuramlarına olan katkısı araştırmacıları bu çalışmaları yapmaya zorlamaktadır. Bu çalışmalar devam ettirilirken, ayrıca, çalışmaların metodolojik yönden daha yeterli bir duruma gelmesi için çaba gösterilmektedir.

Medinnus'a göre, metodolojiye ilişkin iki önemli sorun söz konusudur. Bunlardan birincisi şudur : Araştırmacılar arasında anababaya ilişkin değişkenlerle (davranış, tutum, kişilik) çocuk davranışı ve kişilik değişkenleri arasında direkt ve açıkça görülebilir bir ilişki olduğu kanısı vardır. Bu yanlıştır. Çünkü çocuk davranışının nedenleri karmaşıktır. Bu nedenler arasında anababanın, kardeşlerin, akran gruplarının ve çocuğun çevresindeki psikolojik önemi olan diğer kişilerin etkileri söz konusudur. Bir araştırma bütün bu etkilerin tümünü birden göz önüne alamaz. Alsa da başarılı olmayabilir. Çocuğu etkileyen bunların bir bileşimi olabileceği gibi, bir tek değişken de olabilir (Medinnus, 1967, s 1).

Medinnus ikinci önemli soruna şöyle değinmektedir : Anababa ve çocuk birbirlerini karşılıklı, iki yönlü bir şekilde etkilerler. Buna karşılık araştırmaların çoğu tek yönlü kurama dayandırılmaktadır. Yani sadece anababanın özelliklerinin doğrudan doğruya çomaktadır. Halbuki, davranış, tutum ve kişilik özelliklerinden oluşan anababa özellikleri, fizik görünüşü, sağlık, cinsiyet, canlılık, hareket düzeyi gibi öğeleri kapsayan çocuğun özellikleri ile etkileşim halindedir. Her iki özellikler gurubu tek yönlü değil, iki yönlü olarak birbirini etkilerler.

Medinnus'un işaret ettiği bu ikinci soruna Danziger (1971) ve Yarrow (1961) da değinmektedirler. Danziger yapılan çeşitli araştırmaların sonuçlarını yorumlarken sadece anababanın çocuğu değil çocuğun da anababayı toplumsallaştırdığı ifadesini kullanmıştır. Bu nedenle Danziger'e göre, anababa - çocuk

ilişkisinde çocukla ilgili değişkenler için sonuçlar (consequences), anababa ile ilgili olanlar için önceller (antecedents) kavramlarını kullanmak yanlış olmaktadır. Zira her ikisi de birbirini etkilediğine göre hangi değişken grubunun öncel, hangisinin sonuç olduğunu kestirmek güç olacaktır. Yarrow ve arkadaşları bir incelemelerinde (1968), çocuk yetiştirme yöntemleri üzerinde yapılan araştırmaların metodolojik açıdan en eksik kalan yanlarından birisinin önceller ve sonuçlarla ilgi süreçler olduğunu ifade etmektedirler. Bu araştırmacıların kendi sözleriyle «çocuk yetiştirmeye ilişkin kuram, anababanın çocukla ilgili fonksiyonlarının öncel, çocuğun davranışlarını sonuç olarak ifade etmesine rağmen elde edilen son ölçmeler bu sayıltının akla yakınlığına gölge düşürmektedir». Araştırmacılar arasında Sears, Maccoby ve Levin'in de daha önceleri bu soruna değindiklerini ifade etmektedirler. Gerçekten Sears ve arkadaşları anababa - çocuk arasındaki ilişkinin dairesel bir görüntü gösterip, sebep - sonuç ilişkisinin nasıl bir yol izlediğini anlamamanın mümkün olmadığını, bunun için özenle yapılacak araştırmalara gereksinme duyulduğunu ve ancak bu yolla çözüme ulaşabileceğini çalışmalarında belirtmişlerdir. Yarrow ve arkadaşları da bu görüşe katılmakta, bu tip incelemeleri gerçekleştirmenin büyük bir hüner istediğini belirterek, bu yapılmadıkça, anababa ve çocuğun birbirlerini ne şekilde etkiledikleri hakkında bazı konuların tam aydınlanamayacağını öne sürmektedirler.

Görüldüğü üzere, anababa - çocuk ilişkileri iki yönlü bir biçimde ele alınmadığı takdirde, anababa - çocuk ilişkilerinin doğasını tam olarak ortaya koymak mümkün olmadığı gibi, anababanın tutum ve davranışlarının çocuk üzerinde bazı etkilerinden söz etmek de tümüyle yanlış olmasa bile eksik ve yetersiz bir görüş olarak ortaya çıkacaktır. Konuyla ilgilenen araştırmacıların son yıllardaki görüşleri kısaca budur. Ancak literatürden izlenebildiği kadar, bu ilişkiyi iki yönlü bir biçimde inceleyebilecek araştırma planı ve teknikleri henüz kesin ve açık bir şekilde ortaya konulmuş değildir. Sadece Danzigerin, gözlem yöntemini geliştirerek anababa-çocuk arasındaki davranış sekanslarını tam olarak saptayabilme gibi bir önerisi söz konusudur. Ancak bu ve benzeri

indirmek için bazı tedbirler önermektedirler:

Mülâkatların en belli başlı tehlikesi, annelerin seçici ve değiştirilmiş cevap vermeye doğru olan eğilimleri olduğuna göre, çeşitli kaynaklardan (baba, çocuk ve bir dışgözlemci) bilgi elde edinme yoluna girilirse, bu bilgiler arasındaki fark kolaylıkla görülebilecektir. Bu fark önemli ölçüde değil ise, o zaman anneden doğrudan doğruya alınan bilgiye güven artar. Ancak verilen bilgiler arasında büyük farklılıklar görülürse farklılığın nedenleri üzerinde durmak gerekir. Buna örnek olarak Kohn ve Carroll'un araştırması gösterilebilir. Bu çalışmada da anne, baba ve 10 yaşındaki çocuklarından paralel bilgiler elde edilmiş ve anababanın destekleyici rolü hakkında bu üç kaynaktan alınan bilgiler arasındaki tutarlılık derecesi araştırılmıştır. Bu konuda ailelerin ancak % 46'sında üç aile üyesi tarafından aynı cevap verilmiştir (Yarrow, 1967, s. 11)

Mülâkatta annelerin verdiği bilgilerin muhtemel hata kaynakları üzerinde duran Hoffman (1967) mülâkat yöntemini bu hata kaynaklarından arındırmak için, şu önerilerde bulunmaktadır :

1) Zamanın geçmesi nedeniyle ortaya çıkan unutmaya ile ilgili hata kaynağını azaltmaya da ortadan kaldırmak için, mülâkat yapılacağı günün bir gün öncesinden anababa davranışlarını onlara anlattırmak gerekir. Böylece çok daha ayrıntılı ve gerçeğe uygun bilgiler elde etme olasılığı artar.

2) Kasıtlı olarak yanlış bilgi verme ile ilgili hataları önlemek için anababayı, araştırmanın onlar ve diğer anababalar için taşıdığı önemi ifade etmek yoluyla araştırmaya dahil etmek ve araştırma ile ilgilenmelerini sağlamak gerekir. Onları ifade ettikleri hususların daha sonra kendilerini suçlu duruma düşürecekleri hissinden alıkoymak için, hiçbir şekilde bu mülâkatin sonunda değer yargılarına varılmayacağını söz ve davranışlarla ifade etmek yararlı olur

Ana ya da babanın bilgi verirken devamlı olarak mantık ve kronolojik açıdan tutarlı olmalarını sağlamak gerekir. Bunun için sondaj sorularının yararı tartışmasız kabul edilmelidir. Böylece en ayrıntılı bir şekilde çocukları ile aralarındaki etkileşimi vermek durumunda olan ana ya da babanın herhangi bir hususu saklaması ya da değiştirmesi kolay olmayacaktır. Çünkü bütün enerji etkileşimle ilgili davranışların hatırlanmasına verilecektir. Hatırlama işi önem kazandığında olaylarla kişisel ilinti de değerini yitirir. Bu durum sadece bundan önceki hata kaynaklarını değil, aynı za-

manda bilinçsiz olarak yapılan değiştirmeleri de önleyebilir. Çünkü, çok üstün derecede ayrıntılı olarak hatırlama, mülâkat edilen için bu bilgilerin duygusal anlamını büyük ölçüde azaltacaktır. Daha açık söylemek gerekirse, endişe, suçluluk ya da utanmanın tehdit edici herhangi bir şeyle bağıntılı olduğu varsayılmaktadır. Eğer bu motivasyonel haller depresirse, dolaylı ya da dolaysız olarak doğru hatırlamayı engelleyecektir. Dolaysız olarak, düzensiz parça parça hatırlama; dolaylı olarak seçici hatırlama ve bazı ayrıntıların baskı altına alınması gibi savunmalara başvurmak şeklinde engellenme olur. Tehdit edici olay muhtemelen kişinin ihtiyacı açısından özel bir anlama sahiptir. Olay bu anlamını yitirdiği takdirde, tehdit edici niteliğini de kaybeder.

Bu da, anlamlı bütünlerden ziyade çok üst derecede ayrıntıları hatırlama durumunun bir sonucu olarak ortaya çıkar (Hoffman, 1967, s. 57 - 65).

Gözlem yönetimi mülâkatın daha önce ifade edilen yetersizliklerine sahip olmadığından daha üstün bir teknik olarak görülmektedir. Ancak gözlemcinin de gözlenen davranışını yorumlarken tamamen tarafsız olmaması önyargı ile davranabilmesi gözlemle elde edilen bilgilerin güvenilirliğini zedeleyebilir (Medinus, 1967, s. 3 .

Danziger (1971) gözlemin sakıncalarını iki açıdan ele almakta ve bunları cevaplamaktadır. Danziger'e göre gözlem odalarında gözlenen davranış ile evde doğal ortamda gözlenen davranış arasında bir fark olacaktır. Anne ve çocuk, her ikisi de bir gözlemcinin karşısında muhtemelen en iyi davranışları göstermek eğiliminde olacaklardır. Fakat gözlem süresi uzadıkça bireylerin davranışlarını kontrolde güçlük çektikleri de bir gerçektir. Halbuki mülâkatta kişilerin olduklarından daha başka türlü davranmalarına ilişkin sakınca her zaman mevcuttur.

Gözlemle ilgili ikinci husus, moral sakıncadır. Gözlem yöntemi kullanılarak yapılan bir çalışma, bir dereceye kadar bireylerin (özel) hayatlarına müdahalede bulunmak olmaktadır ki, bu da moral yönden sakıncalı görülebilir. Ancak burada gerçeği elde etmek pahasına moral sakıncanın üzerinde fazlasıyla durulmayabilir (Danziger, 1971, s. 151).

Gözlemle mülâkat yöntemleri arasındaki görünürdeki bazı farklılıklara ve gözlem yönteminin ilk bakıştaki üstünlüklerine rağmen, Smith tarafından yapılan bir araştırmada ne gözlemin ve ne de mülâkatın birbirine tamamıyla üstün olmadığı ortaya çıktı. Ancak mülâkatın,

gözlem yönetimiyle elde edilebileceğinden daha kısa bir süre içinde, daha geniş bir davranış dizisini incelemeye elverişli olduğu da Smith tarafından ifade edildi. Gözlem yönteminin bir üstünlüğü savunmaya eğilimli anneleri - davranışlarındaki değişkenlik daha kolay görülebildiğinden - daha rahatlıkla teşhis edilebilmesinde ortaya çıktı (Smith, 1967 s. 29 - 37).

Anababa - çocuk ilişkilerini konu edinen araştırmalarda, mülakat ve anketlerde, geliştirilen ölçü araçlarında, ölçeklere büyük ağırlık verilmektedir. Ölçek, doğrudan doğruya bilgileri elde etmede kullanıldığı gibi (örneğin, anket ya da anketlerde kullanılan tutum ölçekleri veya derecelendirme ölçeği elde edilmiş olan verinin analizinde de kullanılır. İkinci duruma en iyi örnek Sears, Maccoby ve Levin'in yapmış olduğu araştırmadır. Burada mülakat yolu ile elde edilen bilgiler daha sonra derecelendirme ölçekleriyle analize tabi tutulmuşlardır. Kâğıtçibaşı'nın da belirttiği gibi, ölçeklerin avantajları ölçmeye, sayısal işlemlere ve istatistik analize uygun olmalarıdır. İç tutarlılık testine tabi tutulmuş bir ölçek konu ile ilgili herhangi bir tek sorundan daha çok temsil edici güce sahip olacaktır (Kâğıtçibaşı, 1970, s. 174 - 175). Bu yolla elde edilen bilgi de daha güvenilir olacaktır. Ancak ölçeklerin düzenlenmesinde önemli bir nokta, sorunun niteliğini göz önüne almadan hep aynı yönde, aynı tip cevap verme eğilimini (response set) güçlendirecek şekilde bir düzenlemeye meydan vermemek hususunda dikkat etmek olacaktır. Bir araştırmaya göre, özellikle otoriteren bir kültürde sorulara hep «evet» deme eğilimi yüksek olmaktadır (Kâğıtçibaşı, 1972, s. 59). Şüphesiz bu, verilen cevapların doğruluğunu zedeleyen önemli bir faktör olacaktır. Aslında hep aynı yönde cevap verme eğilimi yapısallaştırılmış (structured) mülakat ve anketlerde de söz konusudur.

Anababa davranışlarının ölçülmesi ile ilgili olarak üzerinde durulacak son husus, çocukların anababalarını algılama yoluyla elde edilen bilgilerin güvenilirliği üzerine olacaktır. Uyumsuz bir çocuk, uyumsuzluğundan dolayı anababa davranışlarını tamamen yanlış algılayabilir ve bunu vereceği cevaplarda yansıtabilir. Küçük bir çocuk ise, sırf ifade etme yetersizliğinden olayı güvenilir bir bilgi verici olmayabilir. Küçük çocukların düşünce alanı çok kısıtlıdır. Düşüncelerinde soyut unsurlar çok seyrek yer alır (Johnson ve Medinnus, 1969, s. 375). Buna rağmen, bir gurup araştırmacı (Bronson, Kalten, Levison) çocuğun anababasının davranışlarını algılaması ile profesyonel mülakatçıların anababa davranışlarını ölçmesi arasında oldukça yüksek bir korelasyon bulmuşlardır (Johnson ve Medinnus,

1969, s. 376). Son yıllarda bir diğer araştırmacı (Cox, 1970) çocuğun verdiği bilgilerin anababaların verdiklerinden daha güvenilir olduğunu ifade etmiştir. çocukların anababalarını algılamaları üzerine yapılan çalışmalarda kullanılan teknikler; mülakat, anket, projektif teknikler ve sinema tekniğidir.

SONUÇ

Görülüyor ki anababa çocuk ilişkileri gibi önemli bir alanı, araştırma tekniklerindeki gelişmeye rağmen, hâlâ yeterli bir şekilde ele alma mümkün olmamıştır. Giriş bölümünde de belirtildiği gibi, her şeyden önce, bu ilişkilerin doğasına uygun, bu konudaki kesin gerçekleri ortaya çıkarabilecek ve uygulanabilecek bir araştırma modeli bile henüz geliştirilmiş değildir. Böyle bir araştırma modeli geliştirilse de, hangi yeterli bilgi toplama yolları kullanılabilir? Çocuk üzerinde anababa davranışı yanında bugün başka etkenlerin rolü de kaçınılmaz şekilde vardır. Bu etkenlerin rolü bir tarafa bırakılarak, anababa davranışının çocuk üzerindeki etkilerini ölçmek söz konusu edildiği takdirde, bu çocuğun kişilik özelliklerinin değerlendirilmesini gerektirmektedir ki, literatürden izlendiğine göre, henüz bu özelliklerin belirlenmesi ve ölçülmesi açısından da kesinlikten uzaklık söz konusudur.

Aslında, anababa - çocuk ilişkileri araştırmalarının metodolojik açıdan erişebildiği bu düzey, sosyal bilimlerin gelişim çizgisine paralel bir görünümde, Sosyal bilimler, ölçmeyle ilgili sorunlarını henüz tam anlamıyla çözümlenmiş değildir.

Belirtilen bu hususlar, bu konuda araştırma yapmanın güçlüğüne ortaya koyar niteliktedir. Ancak, tüm bu güçlüklerle rağmen, bu alanda yapılacak her çalışmanın gerek metodolojiye, gerekse anababa çocuk ilişkileri hakkındaki bilgilere katkıda bulunacağı da bir gerçektir.

KAYNAKLAR

Cox, H.S. «Intrafamily Comparison of Loving - Rejecting Childrearing Practices» Child Development, C. 41, s. 436 - 448, 1970.

Danziger, K. Socialization. Penguin Science of Behaviour, 1971.

Hoffman, M.L. «An Interview Method for Obtaining Descriptions of Parent - Child Interactions» Readings in the Psychology of Parent - Child Relations. Editor : G.R. Medinnus, New York : J. Wiley and Sons Inc, 1967.

Jersild, A. T. Çocuk Psikolojisi. (Cilt : II). Çev. : Gülseren Günçe. Ankara : A.Ü. Eğitim Fak. Yayını No : 21, 1972.

Johnson, R.C. G.R. Medinnus. Child Psychology: Behaviour and Development. New York: J. Wiley and Sons Inc, 1969.